

ИЗАЗОВИ СТРУКТУРИРАЊА ПОЛИТКЕ ДОБИТИ ПРЕДУЗЕЋА - БУДУЋНОСТ У ФУНКЦИЈИ ПРОШЛОСТИ

CHALLENGES OF STRUCTURING THE COMPANY'S PROFIT POLICY - THE FUTURE IN THE FUNCTION OF THE PAST

Богдан Лабан
Град Суботица, Србија
mayor@subotica.rs

Саша Граворац
Град Суботица, Србија
sasa.gravorac@subotica.rs

Горан Шијан
Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици, Србија
gsijan@ef.uns.ac.rs

***Апстракт:** Добит за предузеће представља значајну развојну перформансу која се третира као користан сопствени извор средстава представљајући добру развојну основу сваког предузећа. Поред тога, остваривање добити представља један од круцијалних циљева постојања предузећа, којим оно оправдава своју тржишну егзистенцију. Кроз остваривање добити предузеће верификује своју на тржишним основама конципирану пословну стратегију. У раду ће бити анализирана различита теоријска гледишта на добит предузећа, биће анализирани основне стратегије за управљање добити предузећа, као и основни елементи и детерминанте које одређују добит предузећа. Посебна пажња ће бити посвећена имплементацији перформанси управљања добити предузећа која делују у сфери комуналних услуга, анализирајући узорак од 10 предузећа са подручја Републике Србије.*

***Кључне речи:** добит, стратегија добити, перформансе добити, мерење добити, анализа добити, комунални сектор*

***Abstract:** Profit for the enterprise represents a significant developmental performance that is treated as a useful source of funds representing the good development base of each enterprise. In addition, the realization of profit is one of the crucial goals of the company, which justifies its market existence. Through profit realization, the company verifies its market-based business strategy. Different theoretical views on company profits will be analyzed in the paper, basic strategy for*

profit management will be analyzed, as well as basic elements and determinants that determine the profits of enterprises. Special attention will be paid to the implementation of performance management of companies' profits operating in the field of utility services, analyzing a sample of 10 companies from the territory of the Republic of Serbia.

Key Words: *profit, profit strategy, profit performance, profit measurement, profit analysis, communal sector*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Добит представља важан сегмент пословања предузећа, односно ради се о једном од кључних показатеља успешности пословања предузећа. Она по својој природи представља монетарно испољавање остварених ефеката пословања предузећа. Добит, поред овог микроекономског тумачења, има и макроекономске ефекте који се огледају у повећању богатства једне земље, јер кроз остваривање добити на бази микроекономских субјеката, остварују се позитивни ефекти на целокупну привреду једне земље. Кроз остваривање добити предузеће верификује разлоге свог постојања, а добит је истовремено и главна покретачка снага целокупне стваралачке активности предузећа, јер је добит мотив и разлог обављања привредне делатности сваког предузећа понаособ. Са друге стране треба истаћи да је добит и један од кључних фактора диверзификације улагања средстава на нивоу једног предузећа, јер они организациони делови предузећа који су остварили већу добит, треба да имају и веће улагање средстава, јер су потенцијали њиховог деловања знатно шири и посматрано у перспективи имају веће шансе за остваривање бољих пословних резултата који се рефлектују у остваривању веће добити. Такође, остварена добит представља индикатор потенцијалним инвеститорима који треба да укаже у која предузећа треба улагати, односно што је већи степен остварене добити, то је један од кључних опредељујућих фактора за улагање у једно предузеће. Иако досадашња домицилна пословна искуства указују да се политици добити није поклањала адекватна пажња, све интензивнија конкуренција праћена све већим степеном турбулентности наметнула је разматрање политике добити као једне од битних полазних тачака антиципације будуће тржишне верификације пословања предузећа, његовог опстанка, као и раста и развоја.

1. Различита теоријска гледишта на добит предузећа

Када посматрамо добит предузећа, како је већ раније истакнуто као монетарни облик исказивања оствареног пословног резултата предузећа, од пресудне важности је указати на различите теоријске аспекте и концепте посматрања добити предузећа. Када посматрамо теоријске аспекте добити, нужно је нагласити да постоје различита теоријска посматрања добити, а пре свега можемо идентификовати три основна теоријска гледишта на појам добити. Према *компензационој или функционалној теорији* добит се посматра као вид компензације, односно надокнаде за ризик који преузима предузетник у погледу предузимања корака везаних за реализацију нових пословних активности. Са друге стране *фрикциона или монополска теорија* добити исту посматра као

резултат препрека у покретљивости ресурса који стварају предуслове за монополски положај предузећа, а самим тим остваривање и екстра добити (профита) заснованог на монополском тржишном положају. На крају добит можемо анализирати са аспекта *технолошких или иновационих теорија* које добит посматрају као резултат имплементације савремених технолошких решења, односно примене разних иновативних решења у обављању пословне делатности. Када посматрамо концепте добити предузећа који се издвајају у економској теорији идентификоваћемо два основна концепта и то концепт посматрања добити као *економске категорије* и концепт добити као *рачуноводствене категорије*. Када говоримо о концепту економске добити можемо је идентификовати као суму садашњих вредности пројектованих износа добити посматраних по годинама периода пројекције с једне стране, а са друге стране концепт економске добити подразумева посматрање добити као економски додате вредности.

Табела 1. Економска добит vs. рачуноводствена добит

ЕКОНОМСКА ДОБИТ	РАЧУНОВОДСТВЕНА ДОБИТ
<ul style="list-style-type: none"> ✚ Временски период није ограничен (нпр. пројекција за више година) ✚ Уважавање <i>ex ante</i> приступа ✚ Израчунава се дисконтовањем пројектованих, будућих износа добити на садашњу вредност ✚ Ресурси се процењују на бази њихове вредности на тржишту и на бази њихове способности да обезбеде будуће пословање ✚ Концептуално важна категорија, али тежа за израчунавање у пракси због субјективности предвиђања (пројекције) 	<ul style="list-style-type: none"> ✚ Дефинисан временски период (нпр. једна година) ✚ Уважавање приступа <i>ex post</i>, тј. "историјских трошкова" ✚ Израчунава се сучаељавањем прихода одређеног обрачунског периода са одговарајућим расходима периода ✚ Нема реалних могућности за идентификацију квалитета ресурса, осим њиховог финансијског вредновања ✚ Релативно лако мерење и обрачунавање на основу рачуноводствених информација

Извор: Крстић, Секулић, 2007, стр. 262

Анализирајући претходну табелу број 1 уочићемо да она заправо идентификује две врсте добити и то: економску добит и рачуноводствену добит. Када посматрамо концепт економске добити уочавамо да су неке од њених карактеристика да временски период на који се она односи није ограничен, захтева процену ресурса на бази њихове тржишне вредности. Са друге стране рачуноводствена добит има јасно дефинисан временски период, базира се на историјским трошковима и релативно се лако израчунава на бази историјских информација, дакле оних информација које продукује рачуноводствени информациони систем. Све претходно исказано нас заправо асоцира да постоје различита теоријска гледишта на питања добити, односно добит је предмет

посматрања различитих аутора са различитих тачки гледишта. Тако се према неким ауторима добит одређује као "разлика између веће вредности учинака и за њих учињених улагања" (Лексикон рачуноводства и пословних финансија, стр. 78). Са друге стране, проф. Малинић сматра да је добит "нето исход предузетих активности, односно најсажетији, најсвеобухватнији и вероватно највреднији појединачни индикатор пословних достигнућа како предузећа као пословно - правног ентитета, тако и његових менаџера" (стр. 23). Надаље, према проф. Стевановићу под добити се подразумева "максимални износ који предузеће може у току периода диспонирати, под условом да у потпуности очува у њега уложени капитал с почетка периода" (стр. 7).

На крају када говоримо о проучавању добити важно је указати да се добит мора посматрати у контексту повезаности са променама вредности капитала. Да бисмо добили квалитетне информације о оствареној добити и њеној расподели, нужно је указати да кроз перманентно обезбеђење квалитета финансијских извештаја треба тежити обезбеђењу свих расположивих информација везаних за добит предузећа, односно о његовим перформансама пословања и потенцијалној способности за остварење добити.

2. Добит предузећа - главни показатељ успешности економије предузећа и у ту сврху донетих пословних одлука менаџмента предузећа

Када анализирамо пословање сваког предузећа можемо закључити да је свакако један од основних циљева њиховог пословања остваривање добити. Добит представља заправо најадекватнији израз квалитета економије једног предузећа, односно ефикасног и ефективног управљања његовом имовином. Када се дефинисана, односно циљна добит предузећа оствари, неопходно је њоме адекватно управљати, односно ставити добит у функцију будућег развоја предузећа. Уважавајући дату констатацију можемо закључити да су основни елементи који укључују управљање добити једног предузећа структурирани из следећих елемената (Крстић, Секулић, 2007, стр. 255): планирање циљног нивоа добити, мерење (утврђивање, исказивање) остварене добити, контрола и анализа остварене добити у односу на планирану и расподела (употреба) остварене добити. Планирање добити представља значајан изазов за менаџмент предузећа, јер је добро постављен плански оквир за добит предузећа, претпоставка њеног остваривања. Сам циљ предузећа који подразумева перманентну тежњу ка максимирању добити коју предузеће остварује, при чему се при планирању добити коју предузеће настоји остварити морају узети у обзир сви релевантни фактори попут: анализе и сагледавања стања у окружењу, анализа интерних снага унутар предузећа које могу допринети остваривању добити предузећа, сагледавање ризика и неизвесности који прате остваривање добити предузећа, а нарочито треба сагледати бројне екстерне факторе попут: могућности освајања нових тржишта, развој и употреба савремене технологије, праћење активности које предузима конкуренција и сл. При процесу планирања добити нужно је дефинисати циљну добит, односно квантитативно изразити потенцијалну добит коју предузеће у свом пословању треба да оствари. Да би предузеће могло сагледати своју ефикасност у погледу остваривања циљне добити употребимо следећу формулу (Крстић, Секулић, 2007, стр. 256):

$$\text{Ефективност остваривања циљне добити} = \frac{\text{Остварена добит}}{\text{Планирана добит}} * 100$$

Планирање добити је посебно значајно за јавна предузећа, будући да она доносе програме пословања у оквиру којих планирају све значајне елементе пословања, па и добит као циљ деловања јавног предузећа. Посебно значајно питање када се ради о добити предузећа јесте и опредељење за начин њеног исказивања. Један од облика исказивања добити јесте и политика урвнотежења или изједначавања добити чији је циљ усмеравање политике добити ка елиминисању значајних варијација у исказаним добицима. Политика флукутирајућег добитка се карактерише значајним варијацијама добити, док политика добити означена као политика "одрешених руку" подразумева интеграцију активности које су усмерене ка свесном деловању на остварену висину добитка, уважавајући тренутне тржишне околности. Политика добити се може посматрати са временског аспекта, као дугорочна и краткорочна политика добити. Дугорочна политика добити се заснива на стратегијском приступу управљању добити предузећа и уважавању пословних циљева предузећа дугорочно посматрано. Са друге стране, краткорочна политика добити подразумева оперативно управљање добити предузећа и заснива се на рачуноводственим и нерачуноводственим мерама управљања добити предузећа, а све у функцији остварења циљне добити предузећа. Када говоримо о добити предузећа један од битних сегмената управљања добитком предузећа јесте и методологија расподеле остварене добити. Свакако треба указати да је предмет расподеле искључиво нето добитак предузећа. Најчешће се добит предузећа расподељује тако што се један део остварене добити расподељује на дивиденде (приход власника предузећа), затим део остварене добити се може употребити за стимулације, односно награђивање менаџера, запослених и сл. и за резерве при чему се оваква добит назива као акумулирана добит или акумулација. По основу тога можемо извести закључак да су саставни делови политике расподеле добити следећи елементи: политика дивиденди, политика резерви и политика учешћа запослених у добити. Политика учешћа запослених у оствареној добити предузећа темељи се на покушају развијања осећаја код запослених да су они део предузећа, као и да се између запослених и предузећа развије партнерски однос. Кроз политику расподеле добити у којој се обезбеђује учешће запослених настоји се изградити систем мотивације који треба да подстакне запослене да уложе максималне напоре да се остваре циљеви предузећа, јер се кроз остварење циљева предузећа остварују и њихови сопствени циљеви. Да би се развио адекватан систем подстицања, односно мотивисања запослених кроз расподелу добити потребно је обезбедити следеће стандарде (Стојановић, 2007, стр. 108): систем мерења треба да буде фер и предвидљив; систем на коме се заснива дистрибуција учешћа треба да одражава организационе факторе успеха; систем мерења доприноса треба да буде изражен јасним стандардима које ће прихватити запослени; мерење доприноса резултату треба да буде систематично, тачно и континуирано (како би се уочила повезаност индивидуалног доприноса и резултата) и околностима када запослени при извршавању задатака координирају са другим запосленима,

потребно је обезбедити мерење групних перформанси. На крају разматрања добити јесте и дефинисање, односно посматрање односа између пословне политике и политике добити предузећа. Пословна политика предузећа је усмерена пре свега на остварење продуктивности, економичности и рентабилности пословања, као и остварење најбољег резултата пословања, односно добити предузећа. Када посматрамо пословну политику предузећа можемо подвући да је она структурирана из опште и појединачне (посебне) пословне политике. У оквиру опште пословне политике разматрају се питања од значаја за остварење успеха укупне економије предузећа, а пре свега се односи на политику предузећа фокусирану на раст предузећа, политику према купцима, управљање људским ресурсима, друштвено одговорном пословању и сл. Појединачне (посебне) пословне политике се односе на поједина функционална подручја деловања предузећа, а обухвата између осталог: финансијску политику, кадровску политику, рачуноводствене политике, производну политику и сл. Можемо заправо закључити да је општа пословна политика оквир, а да је сегментирана из појединачних, односно посебних пословних политика. Политика добити предузећа је саставни део укупне пословне политике, односно може се закључити да је политика добити предузећа само један сегмент укупне пословне политике предузећа, чије успешно конципирање и спровођење омогућава остваривање дефинисаних циљева предузећа рефлектованих у максимирању добити, што се директно реперкутује на опстанак и тржишну пропулзивност предузећа.

3. Модалитети мерења перформанси добити предузећа и рачуноводствени аспекти добити предузећа са фокусом на јавна комунална предузећа

Посматрајући проблематику мерења перформанси у предузећу представља значајан изазов за менаџмент предузећа. Данас када говоримо о мерењу перформанси предузећа нужно је указати да савремени турбулентни услови пословања захтевају развијање како финансијских, тако и нефинансијских мерила перформанси. У наставку ћемо приказати нека од могућих финансијских и нефинансијских мерила предузећа:

Табела 2. Преглед могућих мерила перформанси предузећа

Финансијска мерила перформанси	Нефинансијска мерила перформанси		
	Мерила потрошача	Мерила интерних процеса	Мерила учења и рада
* Рентабилност * Економичност * Укупна актива * Економска добит * Структура капитала * Дугови * Коефицијент обрта	- Број потрошача - Лојалност потрошача - Индекс сатисфакције потрошача - Добит по потрошачу	* Флексибилност опреме * Коришћење простора * Број патената	- Просечан радни стаж - Квалитет радне средине - Сатисфакција запослених - Абсентизам

Извор: Niven, 2002, стр. 151

Анализирајући претходну табелу број 2 уочавамо да се мерила перформанси предузећа могу поделити у две основне групе и то финансијска и нефинансијска мерила перофрманси. У оквиру финансијских мерила перформанси пре свега се анализира рентабилност, економичност, преглед дуговања и сл. Нефинансијска мерила перофрманси унутар себе укључују мерила понашања, мерила интерних процеса и мерила учења и рада. У складу са одређењем аутора да разматрају нека од мерила перформанси добити у оквиру јавних и јавно - комуналних предузећа у наставку ћемо анализирати степен подударности планиране и остварене добити на бази 10 предузећа из домена јавног сектора. Иако често постоји дилема око остваривања добити у оквиру јавних предузећа, актуелни Закон о јавним предузећима у члану 4 поменутог Закона као један од пет циљева пословања јавних предузећа наводи и стицање добити. Анализирајући програме пословања и остварен финансијски резултат јавних и јавно - комуналних предузећа у 2017. години у погледу остваривања циљне добити, приказаћемо у виду следећег табеларног приказа:

Табела 3. Преглед ефикасности остваривања циљне добити

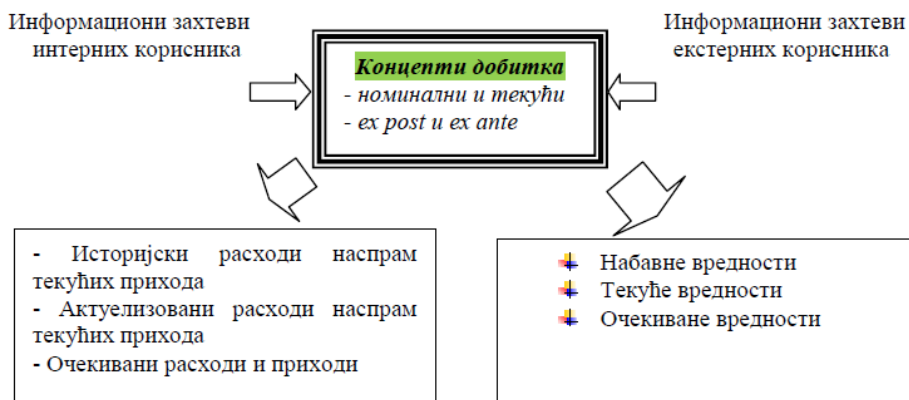
<i>Област у којој делује предузеће</i>	<i>Планирана добит програмом пословања</i>	<i>Остварена добит на бази финансијских извештаја</i>	<i>Ефикасност остварења циљне добити</i>
Водоводно - канализациона мрежа	2.488.005,00 рсд	4.523.000,00 рсд	182%
Снабдевање топлотном енергијом	13.275.000,00 рсд	126.324.000,00 рсд	952%
Погребне услуге	857.000,00 рсд	1.258.000,00 рсд	147%
Снабдевање топлотном и гасном енергијом	3.863.000,00 рсд	22.129.000,00 рсд	573%
Послови управљања градским пословном простором	918.000,00 рсд	2.922.000,00 рсд	318%
Пијачна делатност	4.461.000,00 рсд	45.795.000,00 рсд	1027%
Урбанистичке услуге	502.000,00 рсд	12.542.000,00 рсд	2498%
Услуге осветљења	153.059.000,00 рсд	296.179.000,00 рсд	193%
Информациона подршка обједињеној наплати	171.493.000,00 рсд	132.609.000,00 рсд	77%
Градски саобраћај	- 1.341.249.000,00 рсд	- 620.306.000,00 рсд	46%

Извор: Прорачун аутора

Уколико анализирамо табелу 2 која пореди планирану добит, односно губитак садржан у програмима пословања 10 јавно - комуналних предузећа са територије Србије и остварене добити исказане у финансијским извештајима објављеним на званичној интернет презентацији Агенције за привредне регистре Републике Србије, уочавамо да је у већини случајева стварна добит исказана у финансијским извештајима већа од планиране добити, док је у једном случају планирана добит већа од остварене добити. У делатности градског саобраћаја можемо идентификовати податак да је планирано остварење губитка, али је позитивно што је остварен значајно мањи губитак од планираног.

Када анализирамо добит посебно је значајно посматрати добит са рачуноводственог становишта, а позицију добити са аспекта рачуноводства приказује следећи графички приказ:

Графички приказ 1. Позиција добити у предузћу са аспекта рачуноводствене теорије

Извор: Малинић, 2007, стр. 415.

Концепт добитка са аспекта рачуноводства подразумева анализирање добити према два становишта. Прво становиште подразумева да се добит посматра са аспекта мерења расхода и прихода који подразумевају исказивање расхода и прихода на бази историјског расхода наспрам текућих прихода, као и очекиваних расхода и прихода. Са друге стране концепт добити подразумева вредновање имовине и обавеза које се може вршити према набавној вредности, текућој и очекиваној вредности.

Ради указивања на инструменте за мерење перофрманси везаних за добит, указаћемо у виду следећег табеларног приказа неке од потенцијалних показатеља која могу бити корисна при доношењу одлука везаних за управљање, расподелу и продуктивну употребу остварене добити предузећа:

Табела 4. Преглед неких од могућих показатеља мерења добити

Назив показатеља	Образац за израчунавање
Стопа промене укупне добити	$(\text{Остварена укупна добит текуће године} / \text{Остварена укупна добит претходне године} - 1) * 100\%$
Укупна промена бруто добити	Укупна промена бруто добити = промена бруто добити условљена променама укупног прихода \pm промена добити условљена променама укупних расхода
Стопа укупног приноса власника	$(\text{Дивиденда} + \text{Капитални добитак}) / \text{Вредност инвестиције власника}$
Економска добит	Нето добит - $(\text{Сопствени капитал} * \text{Цена сопственог капитала})$

Саставни део финансијских извештаја сваког предузећа јесте и добит предузећа, па приказивање добити у финансијским извештајима има велики значај за менаџмент предузећа, а што произилази из следећих чињеница (Малинић, 2007, стр. 428 - 430): (1) Рачуноводство које је до сада било пре свега фокусирано на историјске трошкове, у данашњим условима постаје све више оријентисано ка пројекцијама пословања употребом различитих техника попут нето садашње вредности; (2) Потреба за све већим прилагођавањем тржишним променама која перманентно стоји као захтев менаџменту тражи антиципирање будућих тржишних кретања, а која се базирају на техникама флексибилног и ролинг буџетирања; (3) Финансијски извештаји морају да одсликавају целину пословања предузећа и (4) Рачуноводство треба да се базира на мерљивим циљевима, који ће омогућити адекватан и несметан процес комуницирања, спречавање или ублажавање потенцијалних конфликта и омогућују адекватну алокацију ресурса.

На крају треба подвући да се информациони захтеви који се постављају пред рачуноводство од стране менаџмента и потенцијалних инвеститора у предузеће огледају у следећем (Малинић, 2007, стр. 439): планирање циљева, истраживање алтернативних политика, сагледавање и процена алтернатива, избор адекватне алтернативе, координација планова, предузимање акција, мерење остварења и финансијско позиционирање и екстерно извештавање намењено инвеститорима, власницима и сл.

Закључна разматрања

Остваривање добити представља примарни циљ пословања сваког предузећа и оправдање сврхе његовог постојања. У условима све веће тржишне неизвесности остваривање добити представља значајан изазов који се поставља пред менаџмент предузећа показујући степен успешности донетих пословних одлука. Како би се остварена добит рационално користила мора се дефинисати адекватна политика добити од стране менаџмента предузећа, као саставни део укупне пословне политике предузећа. Рачуноводствени информациони систем има изузетно значајну улогу пре свега у пројекцији, а потом и у расподели остварене добити. Заправо путем рачуноводства добит постаје опредмећана у главном продукту рачуноводства - финансијском извештају (Билансу успеха), који је структуриран из прихода, расхода и оствареног резултата. Како бисмо лакше управљали добити, односно водили политику добити на располагању нам стоје различита мерила перформанси, која представљају адекватну операционализацију остварене добити у конкретне токове пословања.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Закон о јавним предузећима ("Сл. гласник РС", бр. 15/2016)
- [2] Eismayer, K., Pascher, D., & Perovic, V. (2014). *Financial Controlling (How to Read Financial Statements)*. Freiburg: VCW Verlag für Controlling Wissen AG.

- [3] Крстић, Б., и Бонић, Љ. (2017). *Пословна анализа и контрола - инструменти унапређења конкурентности предузећа*. Ниш: Економски факултет Универзитета у Нишу.
- [4] Крстић, Б., и Секулић, В. (2007). *Управљање перформансама предузећа*. Ниш: Економски факултет Ниш.
- [5] *Лексикон рачуноводства и пословних финансија*. (1983). Београд: Савез рачуноводствених и финансијских радника Србије.
- [6] Niven, P. (2002). *Balanscorecard Step by Step - Minimizing Performance and Maintaining Results*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- [7] Стевановић, Н. (1975). *Одржање реалне супстанце предузећа у инфлаторној економији*. Београд: Научна књига.
- [8] Стојановић Р. (2007). Финансијски извештаји као основ формирања циљне добити. *Зборник радова са 38. симпозијума Савеза рачуновођа и ревизора Србије*. (95 - 109). Београд - Златибор: Савез рачуновођа и ревизора Србије.
- [9] Малинић, Д. (2007). *Политика добити корпоративног предузећа*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.
- [10] Малинић, Д. (1999). *Дивизинално рачуноводство*. Београд: Економски факултет.

SUMMARY

Profit represents an important segment of the company's business, that is, it is one of the key indicators of the company's performance. It is by its nature a monetary manifestation of the realized effects of business operations. Profit planning is a significant challenge for the management of the company, because a well-planned plan for profit of the company is well established, the assumption of its realization. The components of the profit distribution policy include the following elements: dividend policy, reserve policy and employee participation policies. The concept of gain from the aspect of accounting involves analyzing profits towards two stanzas. The first point is that profits are viewed from the range of measurement of expenditures and income, which include the statement of expenditures and revenues on the basis of historical expenditure, the contraction of current revenues, as well as the expected expenditures and revenues. On the other hand, the concept of profit implies the valuation of assets and liabilities that can be carried at cost, current and expected value. In order to make it easier to manage the profit, that is, to conduct a policy of profit, there are different performance measures that represent an adequate operationalization of the realized profit into concrete business flows.